

a Grendel-akta

SZEMPONTOK ÉS ADALÉKOK A KÉSZÜLŐDÉS
ÉS A FELKÉSZÜLÉS ÉVEIHEZ

Tóth László sorozata III/1.

Grendel Lajosról két magyar nyelvű monográfia jelent meg eddig: Szirák Péteré még 1995-ben, Elek Tiboré pedig az író halálának évében, 2018 tavaszán. S bár mindketten áttekinthetők – Elek tömörebben, Szirák valamivel több vonatkozást érintve – az első írásaival még az 1960–1970-es évek fordulóján jelentkező Grendel pályájának, írói-szellemi fejlődésének első könyve, a *Hűtlenség* 1979-es megjelenéséig terjedő szakaszát és főbb jellemzőit, egyikük sem szán nagyobb teret e pályaszakasz elemzésének. Mellesleg általában is elmondható, hogy íróink pályája alakulástörténetének – rejtett összefüggéseinek és különböző vonatkozásainak – részletes feltárása még hátravan, így annak kezdeteit illetően is. Hiszen míg például – monográfusait is beleértve – elemzői általában nem feledkeznek meg Grendel első novellapróbálkozásairól (amilyen *A teniszlabda* és *A híd* volt az Irodalmi Szemle 1970. 1., illetve 4. számában), s néhány hivatkozás megemlíti íróink egyetlen versközlését, a takarhatatlanul epikus tónusú *Mai prófétát* is (ugyanott, a lap 1970. decemberi számának Új hangok rovatában), emlékeztem szerint máig nem szentelt figyelmet senki az ezeket megelőző publikációinak, sem a pályakezdő Grendel első sajtóbeli jelentkezései közti kapcsolatnak, valamint az ezek, illetve későbbi, érett munkái, írásai közötti gondolati ívnek. Elek ráadásul úgy tudja, hogy íróink ugyancsak e folyóirat 1970. évi

7. számának a csehszlovákiai magyar irodalom helyzetével foglalkozó anekdotikus kérdéseire adott válasza a „frissen debütált prózaíró, másodéves egyetemi hallgató első, nyilvánosságra került, nem szépiroői megnyilvánulása”. Szóban forgó írásában Grendel friss szlovákiai magyar olvasmányaként Dobos László *Földönfutóját* említi „aktuális politikuma”, illetve a „kisebbségi társadalom” szempontjából „ez ideig legdöntőbb tudatformáló” szerepe miatt. Jean-Paul Sartre-ra hivatkozva azonban már ebben hangsúlyozta, hogy az irodalmi mű mindig az „író és olvasó együttes alkotása”, akik együtt vesznek részt „egy szellemi termék megalkotásában”, s e szempontból mindegy, ha Grendel épp Kundera *Tréfiáját* olvassa, vagy ha „egy michigani farmer Mács József *Adósságtörlesztését* veszi kezébe”. Ami pedig az 1945 utáni csehszlovákiai magyar irodalom addigi termését illeti, bár Tózsér Árpád, Cselényi László, Bábi Tibor, Zs. Nagy Lajos versesköteteit vagy Dobos László és Duba Gyula prózáját értékek tartja, szerinte „»meghatározó« jellegük még ezeknek az alkotásoknak sincs”. És ez szerinte abban is közrejátszott, hogy a legújabb, elsősorban az Irodalmi Szemle Vetés-rovatában jelentkező „költő és prózaíró nemzedékünk nem az ő nyomukban indult, hanem fenntartotta magának a formai, nyelvi, kifejezésbeli kísérletezés szabadságának jogát”. Utalva egyúttal arra a nemzedék-, illet-

ve paradigma- vagy értékszemlélet-váltásra is, mely nagyjából az 1960-as évek derekától – nem függetlenül az országban zajló társadalmi-politikai folyamatoktól – a (cseh)szlovákiai magyar irodalomban, szellemi és közéletben végbement.

Ez az új nemzedék elsősorban az akkori ifjúsági klubokban és az általuk szervezett nyári táborokban, továbbá az amatőr mozgalmakban és részben a pozsonyi Népművelés hasábjain próbálgatta „mondandóit” és lehetőségeit, aminek egyik kicsúcsosodását jelentette az a heves vita, mely a végül 1970-ben napvilágot látott, Tózsér Árpád szerkesztette *Egyszemű éjszaka* című antológia költői és versei körül csúcsosodott ki.

Tulajdonképpen ide, ehhez a nemzedékváltáshoz tartozik Grendel Lajos indulása, e nemzedéki színrelépés hozta helyzetbe, lendítette mozgásba őt is (amit természetesen mindkét monográfusa szintén fontosnak tartott megemlíteni). S bár a Grendellel foglalkozók közül ugyan többen kitértek íróink kezdetéről meglevő közéleti érdeklődésére utaló részvételére a maga idejében rendkívüli jelentőségű és a fiatalok legszélesebb rétegeit megmozgató Magyar Ifjúsági Szövetség (MISZ) 1968–1969-es létrejötté – de inkább mondjam így: megalakulás-kísérlete – körüli történetekben, tudtommal eddig senki nem említette szerepét a nemzedék fiatal íróinak, irodalmárainak útkeresésében, formálódásában és nyilvánosság elé lépésében. Mert

ennek az erőteljes hely-, hang- és szerepkeresésének a tükré a tizenhét éves Grendel legelső, a Népművelés *Hang* című, az ifjúsági klubmozgalomnak szentelt melléklete 1966. decemberi számában közölt írása is (*Fejlődésünk érdekében*). Ebben a nem sokkal korábban érettségizett diák a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődésének zálogát egyfelől az irodalomoktatásban, másfelől pedig a megfelelő tan- és szakkönyvek létében látta. Amivel rokon probléma – az 1960-as évek kommunista Csehszlovákiájában vagyunk – a magyar történelem oktatásának kérdése is, amely „talán még súlyosabb, mint az előző, hiszen a magyar történelemről fiatalosságunk túlnyomó többsége még kevesebbet tud, mint irodalmunk történelméről”. Nem mellékes itt, hogy a szlovákiai magyarság történetének feltárását, oktatását később is kiemelt fontosságúnak tartotta, amire pályája első évtizedében is több alkalommal és több írásában kitért. Mint például az Arató Endre *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975* című 1977-es kötetéről írott ismertetőjében, melynek már első mondatát is szemlélete kiindulópontjául vehetjük e tárgyban: „Egyetlen nemzet vagy nemzetiség számára sem lehet közömbös, mennyire ismeri múltját, helyét egy adott történelmi korszakban, hiszen *mindig, életünk minden pillanatában a történelemben is élünk*” [kiemelés T. L.]. Mely szemlélet azután később regé-

nyeinek, szépprózájának is az egyik fő meghatározója lesz... Grendelnek tehát már a legelső megjelent írása bizonyos olvasatban vitacikk, ami egyrészt előrevetítette azt a későbbi *szenvédélyes debattert*, akivé írónk vált, s akinek élete utolsó pillanatáig – sőt, bizonyos körülményeket tekintve, horribile dictu, halálában is – megmaradt. Másrészt pedig valamiképpen már azt a nem sokkal több, mint egy évtizeddel későbbi, átmeneti vihart kavart, *Tanügyglossza* című vitairását is megelőlegezte, mely egy vezető csehszlovákiai magyar irodalomtörténész és egy ugyancsak vezető beosztású pedagógus tisztségviselő akkoriiban friss gimnáziumi irodalomtankönyvét veszte ki (*Irodalomtörténet a középiskolák 4. osztálya számára*), rámutatva arra a hibahalmazra, illetve szemléleti konzervativizmusra és kényelmességre, mely azt jellemezte. Ezzel viszont – ideszámítva ugyanebben a tárgykörben született, ez időbeli, *Lépést tartani. Irodalmunk oktatásának kérdéseiről* című írását is az Új Szóban – valamiképpen előzményét adva a maga későbbi, egyéni olvasói szempontokat érvényesítő irodalomtörténetének (*A modern magyar irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században*) – mely első kiadásban 2010-ben, második, bővített kiadásban pedig már a halála utáni esztendőben, 2019-ben jelent meg –, amellyel viszont ő váltott ki heves vitákat.